

Motion till riksdagen 2023/24:2833

av **Ulrika Liljeberg m.fl. (C)**

med anledning av prop. 2023/24:84 Säkerhetszoner

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen avslår regeringens förslag.

Motivering

Förslaget handlar om ändringar i polislagen som innebär att visitationszoner (s.k. säkerhetszoner) kan inrättas inom ett visst område under en tvåveckorsperiod (som kan förlängas utan begränsning). Inom zonen får enskilda polismän befogenheter att ingripa mot enskilda för att kroppsvisitera dem och genomsöka fordon, för att söka efter vapen eller andra farliga föremål. Omfattande integritetsintrång kommer att utföras på skönsmässiga grunder på enskilda – även barn – som inte har något med kriminella gäng att göra. Detta kommer dessutom i stor utsträckning att ske i bostadsområden, där det finns särskilda krav på respekt för den personliga integriteten. Med anledning av redogörelsen nedan anser Centerpartiet att riksdagen måste avslå regeringens förslag.

Beredningen

Bristfälliga utredningsdirektiv

Beredningsförfarandet har fått omfattande och allvarlig kritik från remissinstanserna för såväl sitt innehåll som de former under vilka lagstiftningen tagits fram. Inledningsvis kan konstateras att förslaget berör frågor om grundläggande rättigheter till privatliv och integritet. Förslaget hanterar också frågor kring gränserna för den statliga maktutövningen, om rättsstatens kärna. Av direktiven framgår att utredningens uppdrag var att ta fram ett förslag på *hur* ett system med visitationszoner kan införas. Huruvida förslaget över

huvud taget kan anses vara en effektiv lösning på det problem det ska lösa har alltså legat utanför utredningens uppdrag. Så som juridiska fakulteten vid Stockholms universitet konstaterar i sitt remissvar finns det en uppenbar risk att utredningsuppdrag med en på förhand angiven lösning, där utredningen reduceras till lagtekniska frågor, leder till att samhällsproblemet och den lagstiftning som denna är tänkt att resultera i blir bristfälligt belyst och analyserat. Såväl Riksdagens ombudsmän (JO) som juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Svea hovrätt m.fl. konstaterar också att utredningen inte visar att visitationszoner bör införas i den form som föreslås.

Remisstiden

Remisstiden för betänkandet var fem veckor, delvis förlagda över jul och nyår. En lång rad remissinstanser såsom Lagrådet, JO, juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Svea hovrätt, Justitiekanslern (JK) och Institutet för mänskliga rättigheter har ifrågasatt att remisstiden varit tillräcklig för att tillgodose det grundlagsstadgade beredningskravet – detta särskilt med tanke på lagförslagens komplexa natur och eftersom det rör grundläggande fri- och rättigheter. Enligt konstitutionsutskottet (KU) ska remisstiden som huvudregel vara tre månader. I vissa fall kan det t.o.m. finnas skäl för en längre remisstid, t.ex. när kommuner eller regioner finns med på remisslistan (vilket är fallet här) eller det rör grundläggande fri- och rättigheter (så som här). Det ska också beaktas om remisstiden sammanfaller med större helger och semesterperioder (jfr 2022/23:KU20 s. 100). Beredningen ska garantera en allsidig belysning och konsekvensanalys av lagförslagen, men i vissa allvarliga och brådskande fall finns visst utrymme att frångå huvudregeln så som t.ex. händelse vid några tillfällen under coronapandemin (se s. 102–104).

Förslaget om visitationszoner aktualiserar komplexa frågor kring grundläggande fri- och rättigheter och rättssäkerhet, samtidigt som regleringens effekter är uttalat oförutsebara. Flera remissinstanser, tillsammans med Lagrådet, ifrågasätter att förslaget är så brådskande att ett normalt remissförfarande inte ska ha varit möjligt.

Här kan också noteras att den grundlagsstadgade lagstiftningsprocess vi har i Sverige främst har två syften, dels att säkerställa kvalitativ och rättssäker lagstiftning, dels att säkerställa en allsidig och upplyst debatt av de lagförslag som regeringen presenterar. Såväl allmänhet och medier som opposition måste ha möjlighet till god insyn i hur och varför en lagstiftning föreslås, och de konsekvenser den väntas få. Om regeringen frångår den grundlagsstadgade processen kan inte den offentliga debatten föras på rättvisande grunder. Allmänheten riskerar då att bli förd bakom ljuset kring både syftena bakom förslagen och deras konsekvenser. Särskilt avgörande är detta när det gäller förslag som rör allas våra fri- och rättigheter, och rättsstatens kärna.

Förslaget är bristfälligt

Det saknas stöd för att visitationszoner är effektiva eller att de skulle ha förebyggande effekt

En mycket stor andel av remissinstanserna är kritiska till bristen på underlag och forskning som visar på förslagets effektivitet i att förebygga skjutningar och sprängningar, vilket uppges vara dess syfte. Det framgår tydligt av regeringens proposition, och den bakomliggande utredningen, att visitationszoner inte kommer att vara särskilt effektiva i

den meningen att de kommer att medföra att skjutningar och sprängningar kan förhindras i någon egentlig omfattning. Vidare konstaterar också regeringen att det saknas utvärderingar av visitationszonernas effekt på gängbrottsligheten i Danmark, och att det heller inte finns någon forskning på området. Samtidigt som det inte finns underlag för att visitationszoner fungerar, finns det tydliga risker och negativa konsekvenser med förslaget. Personer helt utan koppling till gängkriminalitet – även barn – kommer att bli föremål för tvångsåtgärder, och ingripanden på barn riskerar att stå i konflikt med barnkonventionen. JO är tydlig i sin slutsats om att eventuella vinster med visitationszoner inte kan väga upp de negativa konsekvenser som redan nu kan konstateras följa av förslaget.

Eftersom det står klart att den föreslagna lagen förväntas sakna effekt på sprängningar och skjutningar, är det uppenbarligen inte en effektiv åtgärd för att lösa problemet som föranlett förslaget. Lagen kommer med stor sannolikhet dessutom att leda till att fler helt oskyldiga personer visiteras, något som knappast är ett effektivt utnyttjande av polisiära resurser.

Proportionalitet

Kroppsvisitation och husrannsakan utgör intrång i den personliga integriteten. Enligt 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen (RF) är var och en gentemot det allmänna skyddad mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång. Skyddet mot kroppsvisitation och husrannsakan får enligt 2 kap. 20 och 21 §§ RF begränsas endast genom lag, och bara för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den (proportionalitetsprincipen). Syftet med förslaget om visitationszoner är att förhindra fler skjutningar och sprängningar. Detta är ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle, och inte i sig kontroversiellt.

Så som tydligt framgår av såväl utredningen och propositionen som otaliga remissyttranden kommer emellertid inte visitationszoner att vara effektiva i att förhindra skjutningar och sprängningar. Vidare påpekar också JO, bl.a., att vid den typsituation när de föreslagna visitationszonerna kan bli aktuella finns det också förutsättningar att använda redan existerande lagstiftning för visitationer (som är långtgående i sig). Regeringen har inte kunnat visa varför de bestämmelserna inte räcker. Utöver detta saknas motivering till varför andra, mindre långtgående, lagstiftningsåtgärder inte är tillräckliga (se JO m.fl.).

En begränsning av skyddet mot kroppsvisitation och husrannsakan får, som ovan redogjorts för, aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den. Eftersom förslaget saknar effekt, redan existerande lagstiftning är tillämpbar på samma situationer som förslaget är avsett att reglera och regeringen inte har visat att mindre långtgående åtgärder inte är tillräckliga kan inte begränsningen anses vara nödvändig för att uppnå ändamålet med den. Förslaget om visitationszoner uppfyller därmed inte proportionalitetskravet i regeringsformen, en slutsats som delas av JO, Justitiekanslern (JK), Svea hovrätt, Institutet för mänskliga rättigheter, Barnens Rätt i Samhället (Bris), Advokatsamfundet bl.a. Regeringens proposition utgör alltså inte en godtagbar begränsning av det grundlagsfästa skyddet mot kroppsvisitation och husrannsakan enligt regeringsformen, och riksdagen måste därför redan på den grunden avslå regeringens förslag.

Polisens och kommunernas förtroendeskapande arbete riskeras

Det finns en stor risk för att regeringens förslag leder till ökad stigmatisering av vissa områden och ökat misstroende mot polisen, något en rad remissinstanser också särskilt lyfter fram. I detta allvarliga läge, när polis och övriga samhället måste jobba förtroendeskapande för att komma åt den grova brottsligheten, är det sista vi behöver att alla de unga som vi vill ska hålla sig borta från gängen vänder sig emot samhället för att polisen använder rättsosäkra metoder. Särskilt viktigt är detta i socioekonomiskt svagare områden. Så som Svea hovrätt också framhåller är de positiva effekter som regeringen lyfter fram mindre kopplade till visitationszoner än till en ökad polisiär närvaro i områden där det finns en hög risk för skjutningar och sprängningar. Centerpartiet har länge förespråkat en ökad lokal polisen närvaro, något som – tillsammans med en stark lokal närvaro av både det offentliga och civilsamhället – faktiskt har bevisad effekt på kriminalitet, våld och otrygghet. För att på lång sikt bli av med den grova organiserade brottsligheten måste vi använda metoder som har bevisad effekt, i stället för snabba enkla lösningar som brister i ändamålsenlighet och rättssäkerhet.

Ökad diskriminering

Det finns en överhängande risk för att regeringens förslag kommer att användas på ett sätt som upplevs som diskriminerande och stigmatiserande inom de områden som berörs. I förlängningen kommer detta att leda till oönskade konsekvenser i ett större samhälleligt perspektiv, något som påtalas av bl.a. Diskrimineringsombudsmannen (DO), Bris, Advokatsamfundet och JO. Av både utredningen och propositionen framgår det att polisens ingripanden inom visitationszoner sannolikt kommer att drabba personer som tillhör etniska minoriteter i större utsträckning än andra. Så som DO påtalar i sitt remissvar är visitationszonerna problematiska ur ett vidare likabehandlingsperspektiv, i förhållande till allas lika möjligheter att röra sig fritt i samhället utan stora ingrepp i den personliga integriteten oavsett etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. DO framhåller att riskerna för att polisen helt eller delvis kommer att tillämpa sådan etnisk profilering som inte är sakligt motiverad, och därför utgör diskriminerande etnisk profilering, är så höga att det i sig talar emot förslaget.

Det saknas rättssäkerhetsgarantier

Regeringen framhåller att förslaget tar hänsyn till rättssäkerhetsaspekter genom kontrollmekanismer som skulle kunna minska risken för godtycke. Dessa kontrollmekanismer består i en möjlighet att överklaga beslut om att inrätta en visitationszon till domstol, och en skyldighet att dokumentera varje ingripande i zonen. Några kontrollmekanismer värda namnet innehållet dock inte förslaget, vilket såväl Lagrådet som Centrum för rättvisa och förvaltningsrätterna i Stockholm och Göteborg har påtalat; konstruktionen av överklagandemekanismen lider av omfattande brister, brister som inte kan läkas av de små justeringar regeringen gjort i propositionen. Dessa justeringar är blotta ändringar i marginalen, som inte kommer till rätta med problemet att förslaget i stort sett saknar rättssäkerhetsgarantier.

Sammanfattningsvis kan konstateras att regeringens förslag har mött kritik i sällan skådad omfattning vad gäller syfte, effekt, skyddet av grundlagsskyddade fri- och rättigheter, proportionalitet, risk för diskriminering och avsaknad av rättssäkerhetsgarantier. Dessutom har beredningen varit undermålig och stressats igenom utan att regeringen har

kunnat motivera varför. Mot bakgrund av det ovan anförda finns inget annat alternativ för riksdagen än att avslå regeringens förslag.

Ulrika Liljeberg (C)

Malin Björk (C)

Helena Vilhelmsson (C)